

سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در مراکز شهرستانهای چهارمحال و بختیاری

محمود کتابی، استاد گروه جامعه‌شناسی دانشگاه اصفهان

مهدی ادیبی سده، دانشیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه اصفهان*

وحید قاسمی، استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه اصفهان

ستار صادقی ده چشمه، دانشجوی دکتری دانشگاه اصفهان

چکیده

اعتماد اجتماعی، به عنوان مهم‌ترین سازه سرمایه اجتماعی و از مهم‌ترین مفاهیم مطرح در حوزه علوم اجتماعی معاصر است. چرخش ساختار اجتماعی و تغییرات همه‌جانبه در عرصه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه مدرن، و مخاطرات ناشی از این تغییرات توجه به این مفهوم را جدی ساخته است ولی این بدان معنی نیست که اندیشمندان کلاسیک بدان توجهی نداشته‌اند.

با اهمیت یافتن اعتماد اجتماعی در جامعه معاصر، به تدریج این مفهوم در نزد سیاستگذاران، برنامه‌ریزان و دولتمردان از جایگاه خاصی برخوردار شد تا جایی که سنجش سرمایه اجتماعی و به تبع آن اعتماد اجتماعی در قانون برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی کشور، نیز مورد توجه قرار گرفت. بر این اساس این پژوهش با هدف اطلاع از میزان اعتماد و شناخت از مهمترین عوامل موثر و مرتبط با آن در استان چهارمحال و بختیاری و پاسخ به این سوال اساسی انجام گرفته است که: میزان اعتماد اجتماعی در مراکز شهرستانهای استان چه حد است؟ و مهمترین عوامل موثر و مرتبط با آن کدامند؟ در این تحقیق با توجه به مهمترین دیدگاه‌های نظریه پردازان کلاسیک و معاصر (دورکیم، وبر، تونیس، پاتنام، بوردیو، فوکویاما، گیدنز، اریکسون، افه و دیگران) و همچنین تحقیقات داخلی و خارجی انواع اعتماد بین شخص، بنیادی، عمومی، سازمانی، اعتماد سیاسی و اعتماد به مشاغل و مناصب به عنوان زیرشاخه‌های اعتماد اجتماعی انتخاب شدند. شیوه تحقیق پیمایشی و با نمونه‌ای

به حجم ۶۱۲ نفر در ۶ شهر مرکز استان انجام گرفت. حجم نمونه پس از آزمون مقدماتی و محاسبه Q, p بوسیله فرمول کوکران انتخاب و به شیوه مطبق متناسب نمونه‌گیری انجام و اطلاعات جمع‌آوری گردید. بدین ترتیب اعتماد اجتماعی مورد سنجش و ارتباط آن با متغیرهای احساس امنیت، دینداری، عملکرد دولت، قانونگرایی، پنداشت از میزان دینداری مردم، احساس عدالت و ارزشهای اخلاقی مورد بررسی قرار گرفت. برآیند کلی تحقیق نشان می‌دهد که بجز اعتماد بنیادی و بین شخص، میزان اعتماد در بقیه انواع فوق در حد متوسط و پایین تر از حد متوسط بوده است و متغیرهای ارزشهای اخلاقی، عملکرد دولت و قانونگرایی دارای بیشترین همبستگی با اعتماد اجتماعی بوده است. متغیرهای دینداری، احساس امنیت و پنداشت از میزان دینداری مردم در جامعه نیز با اعتماد اجتماعی دارای ضریب همبستگی معنی‌داری بوده‌اند.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، اعتماد بین بنیادی، اعتماد بین شخصی، اعتماد سیاسی، اعتماد سازمانی، اعتماد به مشاغل و مناصب.

طرح مساله

برای اکثر افراد جامعه، شاید داشتن یک زندگی ساده و بی‌دغدغه در کنار خانواده و یا در جامعه بسیار مهم باشد، از آنجا که این زندگی عموماً بر تعادل بوده و همچنان بر مدار طبیعی خویش است، افراد در اوضاع و احوال اجتماعی آن چندان دقیق نمی‌شده‌اند. انسانهای بی‌شماری به این کره‌خاکی پانهاد و با وجود انواع و اقسام مشکلات و دیدگاهها، زیستند و رفتند و تنها معدودی در این رهگذر، به تفکر و تعمق پرداختند. شاید به تعبیر گیدنز، تنوع، گستردگی و سرعت تغییرات که انقطاعهای مهم در عصر مدرن‌اند، (گیدنز، ۱۳۷۷: ۷) دامنه تفکر و تعمق اندیشه اجتماعی را در دوران معاصر، گسترده و پراهمیت ساخته است، تنوع و تغییرات فراوان و اوضاع و احوال زندگی اجتماعی دنیای معاصر و پیچیدگی روزافزون آن، با وجود سلاقی، ارزشها، هنجارها، گروهها، دسته‌ها، ملل و نحل و بطور کلی فرهنگهای متفاوت و

لزوم تعامل انسانها با همدیگر، دامنه اندیشه اجتماعی را گسترده‌تر ساخته است. چراکه با وجود تحولات عجیب و غریب و متنوع و پیچیدگیهای روزافزون در جامعه و مخاطرات ناشی از صنعتی شدن، شهری شدن و انقلابها و... یافتن پاسخی نو برای این سوال همیشه مطرح برای اندیشمندان اجتماعی، که چگونه زندگی جمعی سامان و تداوم یابد را جدی‌تر ساخته است. به دیگر سخن تغییر و تنوع ساختاری، پاسخهای متعددی را برای این وضعیت اجتماعی از جامعه‌شناسان طلب نموده است. چرخش اندیشه اجتماعی به سمت مفاهیم نرم همانند اعتماد اجتماعی در همین راستاست. اعتماد اجتماعی بعنوان مهم‌ترین سازه سرمایه اجتماعی و یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی و اجتماعی و عاملی بسیار اساسی برای تداوم زندگی جمعی در دنیای پرمخاطره مدرن است. عدم توجه به اعتماد سبب تاخیر در کارها و هزینه بر شدن آنها، خلل در روابط و تعاملات، و باعث ایجاد مشکلاتی در

اعتماد اجتماعی را در حد متوسط (میانگین) و یا در حال فرسایش ذکر کرده اند. (عباس زاده، ۱۳۸۲، پیمایش نگرشها و ارزشهای ایرانیان، ۱۳۸۰، امیرکافی، ۱۳۷۴، بهزاد، ۱۳۸۱، انعام، ۱۳۸۱، فیروز آبادی، ۱۳۸۴، ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰، رفیع پور، ۱۳۷۸، عظیمی، ۱۳۷۳، ملکی زاده، ۱۳۷۴، محسنی تبریزی، ۱۳۷۴، ناطق پور و فیروزآبادی، ۱۳۸۵، رجائی، ۱۳۸۳، غفاری، ۱۳۸۵، شارع پور، ۱۳۸۰). اعتماد اجتماعی در این پژوهشها به اشکال زیر ملاحظه و مورد بررسی قرار گرفته است: اعتماد بنیادی و بین شخصی و شخصی، اعتماد درون گروهی و برون گروهی، اعتماد عام و تعمیم یافته، اعتماد نهادی (سازمانی)، اعتماد به مناصب و مشاغل و اعتماد سیاسی.

اعتماد نژادی و دینی از انواع دیگر اعتماد است که در پژوهشهای ملی و پیمایش ارزشها و نگرشها مورد اشاره قرار گرفته است (پیمایش نگرشهای کشورهای شرقی، evs به کوشش آزاد ارمکی و معادل ۱۳۸۷).

بطور کلی یافته های پژوهشهای انجام شده، اعتماد در سطح فردی، بنیادی، بین شخصی و گروهی را در حد بالا و اعتماد در سطوح سیاسی، نهادی و یا عام را در حد متوسط و پایین تر از آن و یا به عبارتی در حال فرسایش ارزیابی نموده اند.

به لحاظ نظری باید گفت که مفهوم اعتماد اجتماعی^۱ به عنوان مهمترین بعد سرمایه اجتماعی^۲ بصورت مستقیم و

مشارکت اجتماعی، نظم اجتماعی، سلامت اجتماعی و بطور کلی توسعه همه جانبه می شود. گرچه اعتماد بی رویه آفاتی در پی دارد اما کاهش اعتماد در جامعه آثار زیانبارتری در پی دارد.

با اهمیت یافتن مفهوم اعتماد در جامعه و توسعه همه جانبه، این مفهوم در برنامه ریزیهای توسعه هم مورد توجه قرار گرفت تا آنجا که در قانون برنامه توسعه بدان اشاره شد. (منصور، ۱۳۸۴: ۱۴۴). با توجه به تنوع قومی در ایران، سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل موثر بر آن در میان همه اقوام ضروری شد تا راهکارهای تقویت اعتماد شناسایی و بر اساس آن برنامه ریزی شود. گرچه در برخی نقاط کشور این موضوع بررسی شده ولی در استان چهارمحال و بختیاری هنوز چنین تحقیقی نشده و از وضعیت اعتماد در این استان اطلاع درستی در دسترس نیست. از اینرو ضروری است بدانیم میزان اعتماد اجتماعی در این استان در چه حد است؟ و مهمترین عوامل مرتبط و موثر بر آن کدامند؟

مروری بر پژوهشها

به بررسی وضعیت اعتماد اجتماعی در ایران به دو طریق پرداخته شده است: یکی در پژوهشهایی که در خصوص سرمایه اجتماعی در ایران و برخی مناطق شده که در این نوع تحقیقات، اعتماد اجتماعی به عنوان یکی از موضوعات اصلی سرمایه اجتماعی، مورد سنجش قرار گرفته، و دوم تحقیقاتی که مستقیماً به موضوع اعتماد اجتماعی پرداخته اند. برآیند کلی این پژوهشها میزان

1- social trust

2 - social capital

مبانی نظری

یکی از دغدغه‌های اساسی اندیشمندان اجتماعی، چگونگی برقراری وفاق و همکاری در جامعه و تداوم آن بوده است. جامعه‌شناسان تحت عنوان ضرورت‌های کارکردی برای حفظ و تداوم جامعه به این مساله توجه کرده‌اند، حتی فلاسفه از زمان هابز به بعد تاکید کرده‌اند، شکست و همکاری برای کسب منافع الزاماً نشانه نادانی یا عدم عقلانیت و حتی شرارت و بدنهادی نیست... این معضل بنیادین هنوز نیز در شکلهای مختلفی جلوه گراست؛ مصیبت اراضی مشاع، منطق کنش جمعی، کالاهای همگانی و دوراهی زندان، در همه این زمینه‌ها همکاری همگانی به نفع همه خواهد بود، ولی در غیاب همکاری و تعهد متقابل، همه از همکاری اجتناب می‌کنند و با رفتار خود، انتظارات بدبینانه یکدیگر را تقویت می‌نمایند... دانشمندان علوم اجتماعی اخیراً تفسیر جدیدی از این مشکل ارائه کرده‌اند که بر مفهوم سرمایه اجتماعی متکی است. سرمایه اجتماعی به ویژگیهای سازمان اجتماعی از قبیل: شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد اشاره دارد که هماهنگی و همکاری برای کسب سود متقابل را تسهیل می‌سازد. (پاتنام، ۱۳۸۴: ۹۵).

اعتماد اجتماعی نیز مهم‌ترین سازه سرمایه اجتماعی است و از آغاز اندیشه صاحب‌نظران علوم اجتماعی بخصوص دانش پژوهان رشته‌های: جامعه‌شناسی، روانشناسی اجتماعی، مدیریت، اقتصاد و علوم سیاسی را به خود معطوف داشته است. مشکلات و پیچیدگیها و مخاطرات دنیای معاصر، توجه به این مفهوم را ضرورتی

غیر مستقیم و از زمان شکل‌گیری جامعه‌شناسی مورد توجه بوده که خود بیشتر ناشی از توجه به مساله نظم اجتماعی و توسعه اجتماعی بوده است. به نحوی که اعتماد، نظم، همبستگی در اندیشه کلاسیک‌های جامعه‌شناسی مانند دورکیم، وبر، تونیس، مهمترین مفاهیم بوده است. (ر.ک. چلبی، ۱۳۷۵ و ایزنشتات، ۱۹۸۵).

در دهه‌های اخیر نیز اعتماد اجتماعی، با طرح مفهوم سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است. سابقه امروزی خود مفهوم سرمایه اجتماعی نیز به ۸۰ سال پیش و در نوشته‌های لیداجی هانیفان^۱ سرپرست وقت مدارس ویرجینیای آمریکا بر می‌گردد. و جیمز کلمن^۲ (۱۹۸۸) برای اولین بار این مفهوم را در آمریکای شمالی وارد عرصه سیاسی کرد. تلاشهای وی در اروپا توسط پاتنام^۳ پیگیری شد. (الوانی، ۱۳۸۱) و امروزه با توجه به اهمیت یافتن این مفهوم در سامان زندگی جدید بسیار مورد توجه قرار گرفته به نحوی که شاهد موج عظیمی از اندیشه‌ها و پژوهشها در این زمینه هستیم که بیشتر ملهم از پژوهشهای اندیشمندان متاخر مانند کلمن، پاتنام، زتومکا، سلیگمن، اینگلهارت، پاکستون، گیدنز، فوکویاما، گریشام، بوردیو و دیگران است. به نحوی که در مطالعه جهانی ارزشها و نگرشها (WVS) اعتماد اجتماعی مورد سنجش قرار گرفته است.

1-L. G.hanifan
2-G.coleman
3-R-Putnam

بر قرارداد ممکن نیست مگر اینکه مردم در مورد اینکه هموعانشان به انجام قراردادشان پای بند باشند، اعتماد داشته باشند. وی وجود ساخت های جدید (گروههای حرفه ای) را که باید در جهت جلوگیری از نابسامانی ظهور نماید ضروری می دید. (ترنر، ۱۳۷۱: ۳۹۱) به نظر او مذهب امری اجتماعی است و فرد در جامعه مجبور است به انواع محدودیتهای آن تن دهد (دورکیم، ۱۳۶۱). تونیس در بحث از اجتماع و جامعه معتقد است: یک اجتماع در اثر نوعی توافق احساس یا عاطفه افراد وحدت می یابد در صورتیکه یک جامعه با توافق عقلانی به یگانگی می رسد (با تومور، ۱۳۷۰: ۱۰۵) بر اساس منطق تونیس، روابط مبتنی بر اعتماد تنها در اجتماع وجود دارد به نظر او اعتماد به طور مصنوعی ایجاد نمی گردد، اعتماد مبنای انسجام اجتماعی است و ارزشهای دینی و اخلاقی، آنرا تقویت می کنند که به نوبه خود روابط را تسهیل می کند. در مقابل، افراد خود محور و حسابگر مدرن، نمی توانند مورد اعتماد قرار گیرند. (میزتال، ۱۳۸۰: ۵۹) اعتماد در نظریه های مبادله و کنش متقابل نیز مورد توجه است. چندان که اعتماد سبب تداوم و تکرار رفتار و کنش می گردد. در قضایای تبادلیهومنز (موفقیت، محرک، ارزش، محرومیت - سیری و پرخاشگری - تائید) (ر-ک، ریتزر، ۱۳۸۰، ۴۲۷) نیز در صورتی که فرد به پادشهای مورد نظر دست نیابد، احساس بی اعتمادی و ناامیدی و حتی واکنشهای پرخاشگرانه می کند. از دیدگاه پیتربلا، مبادله اجتماعی،

ساخته است. به نظر زتومکا توجه به اعتماد ایده جدیدی نیست بلکه جریان فکری چند قرنی است، به نظر او بر خورداری جامعه جدید از ویژگیهای منحصر به فردی چون: آینده گرایی، وابستگی متقابل شدید، گسترده‌گی و تنوع جوامع، تزاید نقشها و تمایز اجتماعی، بسط نظام انتخاب، پیچیدگی نهادها و افزایش ابهام، گمنامی و غریبه بودن نسبت به محیط اجتماعی، توجه به اعتماد اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی را به واقعیتی پراهمیت تبدیل نموده است. (از کیا و غفاری، ۱۳۸۰: ۴).

در جامعه شناسی مفهوم اعتماد هم به عنوان ویژگی افراد و ویژگی ارتباطات اجتماعی و هم ویژگی سیستم اجتماعی با تاکید بر رفتار مبتنی بر تعاملات و سوگیریهای در سطح فردی و اجتماعی، مفهوم سازی شده است. ادبیات اعتماد نشان می دهد که این مفهوم در اشکال مختلف مرتبط به هم تجلی یافته و از لحاظ نظری مورد توجه اندیشمندان اجتماعی کلاسیک بوده است. حتی در نزد فلاسفه ای چون: هابز، روسو، لاک (کالینسون، ۱۳۸۰) جرمی بنتام (کاپلستون، ۱۳۷۰) نیز دیده می شود. چندان که در نظریه روسو، اعتماد به نهاد سیاسی، در حکم واگذاری تمام حقوق به نهاد سیاست یا فرمانروا است. (کاپلستون، ۱۳۷۰) و توجه دورکیم برای رهایی جامعه از نابهنجاری، بر ایجاد نهادهای جدیدی ابتناء دارد که بتواند با برقراری انسجام ارگانیکی، جای قدرت و نفوذ اخلاق قدیمی را بگیرد. (روکس برو، ۱۳۷۰: ۱۵) به عقیده دورکیم در جامعه رقابتی مدرن، جامعه مبتنی

(اوسلانر، ۲۰۰۰) وی اعتماد تعمیم یافته را از طریق ایده سرمایه اجتماعی که با ارزشهای مشترک، منافع شخصی و شکل دهی به بنیادهای جمعی پیوند دارد معرفی می‌کند (از کیا غفاری، ۱۳۸۰: ۸).

میزتال^۴ متناسب با سه نوع نظم اجتماعی به سه نوع اعتماد اشاره می‌کند: اولین نوع اعتماد مبتنی بر عادت، متناسب با نظم ثابت و همیشگی، دومین نوع اعتماد، اعتماد مبتنی بر آشنایی، روابط دوستی و ارزشها و ایمان، متناسب با نظم پیوند دهنده و سومین نوع اعتماد، اعتماد در نظم گروهی، ساز و کاری برای حل مساله همکاری است. ایشان به تبع باربر (۱۹۸۳: ۱۸) نه تنها اعتماد در بین کنشگران فردی را بلکه در بین افراد و نظامها و حتی نظامهای متعدد گروههای سنی، جنسی، مذاهب، قومیتها و نژادها را مطرح می‌سازد (زتومکا، ۱۳۸۴: ۴۹) نیکلاس لوهمان^۵ معتقد است اعتماد را باید در رابطه با مخاطره در نظر گرفت. هر جا اعتماد مطرح باشد، فرد برای تصمیم‌گیری شقوق گوناگونی را در نظر می‌گیرد. فردی که شقوق گوناگون را در نظر نمی‌گیرد، در موقعیت اطمینان قرار دارد و فردی که در نظر می‌گیرد و خود را در گیر مخاطرات ناشی از آن می‌کند، در گیر اعتماد است و ممکن است برای مثال به فروشنده یا اعتبار شرکت اعتماد کند. (لوهمان، ۱۹۷۹) به عقیده لوهمان اگر شخصی از کنش خوداری کند، مخاطره ای نیز نخواهد کرد. (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۰) در نظر او قانون و قدرت مشروع

متضمن اعتماد است. (ویگینز، ۱۹۹۴: ۳۲۷) و مبادله از طریق نوعی اعتماد اجتماعی، تفکیک نقش و وابستگی متقابل، موجد انسجام در جامعه است (چلپی، ۱۳۷۵: ۲۶). به نظر اروینگ گافمن،^۱ نگاههای سریع افراد در جامعه و بازشناسی دیگری، پیش فرض اعتماد است. برعکس، نگاه دشمنانه نشان از عدم اعتماد (گیدنز، ۱۳۷۷: ۹۶) گافمن در مرحله بعدی، محیط فیزیکی، ویژگیهای شخصی مثل: قیافه و ظاهر، رفتار یا منش در زمینه های آشنا را از پیش شرطهای اعتماد می‌داند. (هنسلین، ۱۹۷۶) پارسونز، برای پیوند انسانها در جامعه مدرن «اجتماع جامعه ای جدید»^۲ که ظهور ارزشهای جهانی را ضروری می‌داند، مطرح می‌سازد. (ترنر، ۱۹۹۳) در این اجتماع جامعه ای که ارزشها و هنجارهای عام مطرحند، عامیت این ارزشها و هنجارها وقتی صورت می‌پذیرد که افراد بدانها اعتماد داشته باشند یا آنها را درونی کرده و بر اساس آنها عمل نمایند. با درونی کردن و پذیرش این موضوعات افراد به کنشهای همدیگر اعتماد و این کنشها برایشان پیش‌بینی پذیر می‌شود: زیرا اگر قادر به پیش‌بینی نباشند، اعتماد متقابل بوجود نخواهد آمد. (ورسلی، ۱۹۷۷) اوسلانر^۳ در نظریه خود شالوده‌های اخلاقی اعتماد را پیگیری می‌کند و در آن دو نوع اعتماد عام و خاص را مطرح ساخته و معتقد است عنصر مهم در خور اعتماد مبتنی بر درک آن بعنوان یک ارزش اخلاقی است.

4 -B . misztal
5 - N.luhman

1 -Erving Guffman
2 -New social community
3 -Uslaner

حمایتی می‌داند که همه افراد عادی در جریان رویارویی با مسایل زندگی روزمره و بحرانهای آتی خود را در پناه آن قرار می‌دهند. (گیدنز، ۱۳۷۸: ۶۸) و البته معتقد است برای بقاء زندگی با وجود این مخاطرات به اندیشه تعمیمی (اعتماد عمومی یا تعمیم یافته) نیاز است. (گیدنز، ۱۳۸۰: ۱۳۸۱). رابرت پاتنام در کنار کلمن و فوکویاما^۳ شاید معروفترین نویسنده و مدعی سرمایه اجتماعی و اعتماد در جهان امروز باشد، تاکید عمده او بر نحوه تاثیر سرمایه اجتماعی بر رژیمهای سیاسی و نهادهای دموکراتیک مختلف است. از نظر او اعتماد به عنوان مهمترین بعد سرمایه اجتماعی و ارتباط متقابل اعضای یک جامعه منابع کنش اعضاء آن جامعه اند (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۶) و در مطالعه ای تطبیقی، تفاوت کارآمدی نهادها در شمال و جنوب ایتالیا را ناشی از میزان اعتماد و سرمایه اجتماعی می‌داند. (پاتنام، ۱۹۹۳) و معتقد است اعتماد بوسیله انبوه شبکه های افقی مرتبط با جامعه مدنی ایجاد و تقویت می‌گردد. در حالیکه شبکه های عمودی فاقد چنین خاصیتی اند. در نظر او اعتماد عام بوسیله عملکرد دولت تسهیل می‌گردد در حالیکه اعتماد مزیتی است که چنانچه مورد استفاده قرار گیرد. افزایش و در صورت عدم بکارگیری کاهش می‌یابد (پاتنام، ۱۹۹۲). کلوس افه^۴، اعتماد اجتماعی را جزء منابع با ارزش اخلاقی و فرهنگی جامعه دانسته (افه، ۱۳۸۴) از آن طرف فرهنگ نیز دمیدن روح انسان در جامعه است. (ربانی، ۱۳۷۹) که

نه از طریق تنبیه قانون شکنان بلکه از طریق تقویت همکاری، احتمال تخطی در اعتماد را کاهش می‌دهد (گیدنز، همان). اریکسون^۱ (۱۹۶۵) اعتماد در برابر بی اعتمادی را از مراحل اولیه رشد شخصیت کودک بر می‌شمارد. اولین رابطه عاطفی اگر خوب برقرار شود، برای کودک یک ایمنی است که اعتماد به دنیای بیرون را میسر می‌سازد. این همان اعتماد بنیادین^۲ است که گیدنز (۱۳۷۷) به بسط آن پرداخت. گیدنز با قراردادن امنیت در مقابل خطر و اعتماد در برابر مخاطره و ذکر خصلت های مدرنیت، اعتماد را از خصلت های مدرنیت دانسته و ده عنصر مهم را در آن دخیل دانسته ۱- کمبود اطلاعات ۲- وابستگی به احتمال ۳- نشات از ایمان ۴- معطوف بودن به نشانه های نمادین یا تخصصی ۵- اطمینان به اعتماد پذیری یک شخص یا نظام ۶- اجتماعی بودن فعالیت های بشری ۷- مخاطره و خطر ۸- همبافته بودن مخاطره و اعتماد ۹- مخاطره تنها با کنش فردی ارتباط ندارد ۱۰- متضاد امنیت صرفاً بی اعتمادی نیست (گیدنز، ۱۳۷۷: ۴۴-۴۱).

گیدنز در جامعه سنتی، سیستم خویشاوندی و اجتماع محلی را مهمترین زمینه های اعتماد می‌دانست که در جامعه مدرن اهمیت خود را از دست داده اند و استدلال عقلانی جای آنرا گرفته و اعتماد به نظامهای انتزاعی، علایم، نشانه ها و دانش تخصصی مطرح شده است. (گیدنز، همان: ۹۹) او اعتماد بنیادین را یک پله

3 - Francis Fukuyama

4 - Offe

1 - Erikson

2 - Basic trust

اعتماد سطوح بالا به سطوح پایین جامعه.

در این میان افه بیشتر بر اعتماد افقی در میان غیر نخبگان تأکید می‌ورزید (افه، ۱۳۸۴: ۲۰۶). از نظر او کنش مبتنی بر شناخت و آگاهی، کنشگر را از خطر اعتماد می‌رهاند. وی سود را بر اعتماد موثر می‌داند و بر اعتماد متوسط تأکید می‌ورزد. به نظر افه، اعتماد به عقل و انصاف نخبگان در عرصه سیاسی حکومت دموکراتیک، فقدان اعتماد به بسیاری از شهروندان و تمایلات سیاسی آنها را جبران خواهد کرد. به عقیده او ملیت و هویت ملی در جامعه دموکراتیک مدرن، اعتماد به غریبه‌ها و شهروندان را تسهیل می‌سازد. افه تعامل سیاستمداران (نه تبلیغ آن‌ها) با مردم را در اعتماد به آنها موثر می‌داند، و به پیروی از رُز^۱ اعتماد عمومی را شرط ضروری جامعه مدنی و دموکراسی می‌داند. (رُز، ۱۹۹۹). به نظر افه شاخص‌های دیداری مثل یونیفرم نظامی، سبک مو و لباس، نشانه‌های آوایی مثل لهجه، و نمایش شفاهی شاخص‌های تاریخچه زندگی، مثل مدرک تحصیلی نصب شده در مغازه را، اعتماد در شبه اجتماعات می‌نامد. البته به پیروی از زتومکا، دامنه آنرا محدود به گروه‌های کوچک می‌داند (زتومکا، ۱۹۹۶) و اشاره می‌کند که ممکن است این مدارک مورد سوء استفاده و فریب قرار گیرند و موجب بی‌اعتمادی شوند. پاکستون^۲، نیز اعتماد را در قالب دو مقوله اعتماد به افراد و اعتماد به نهادها مطرح می‌کند. (پاکستون، ۱۹۹۹: ۱۰۵)

هرچه روئیده تر و سازنده تر تکامل اجتماعی پویاتر و اهنگین تر است (اسلامی ندوش، ۱۳۵۴: ۱۱) به تعبیر پاسنز فرهنگ چون مشتمل بر الگوهای سامانندی از نهادهاست.. اجازه اشاعه در دیگر نظامها را دارد... در آن معیارهای اخلاقی، یکپارچه کننده و حاکم بر کنش اند (ریترز، ۱۳۸۰: ۱۳۹) و به نظر گیرتز به عنوان مقدم ترین سطح از معنا، ارزش و نگرش اند، (گیویان، ۱۳۸۶: ۶) کلوس افه پس از ذکر سابقه کوتاهی از چرخش در اندیشه اجتماعی از مفاهیم سخت به مفاهیم نرم همچون اعتماد، معتقد است: اعتماد به شیوه غیر رسمی، ایجاد هماهنگی اجتماعی را امکانپذیر می‌سازد. به نظر او اگر بتوان از اعتمادی که سرچشمه همکاری است، صیانت کرد و آن را فعال ساخت، می‌توان کیفیت نظم اجتماعی و کارایی استفاده از ابزار قدرت، پول و دانش را به شدت افزایش داد... به اعتقاد او افزایش اعتماد، بهره‌وری سازمان‌های خدماتی و تولیدی و مشروعیت حکومت‌ها را افزایش می‌دهد. وی از ترکیب دوگانه توده-نخبه و افقی - عمودی چهار حوزه اعتماد را بر می‌شمارد:

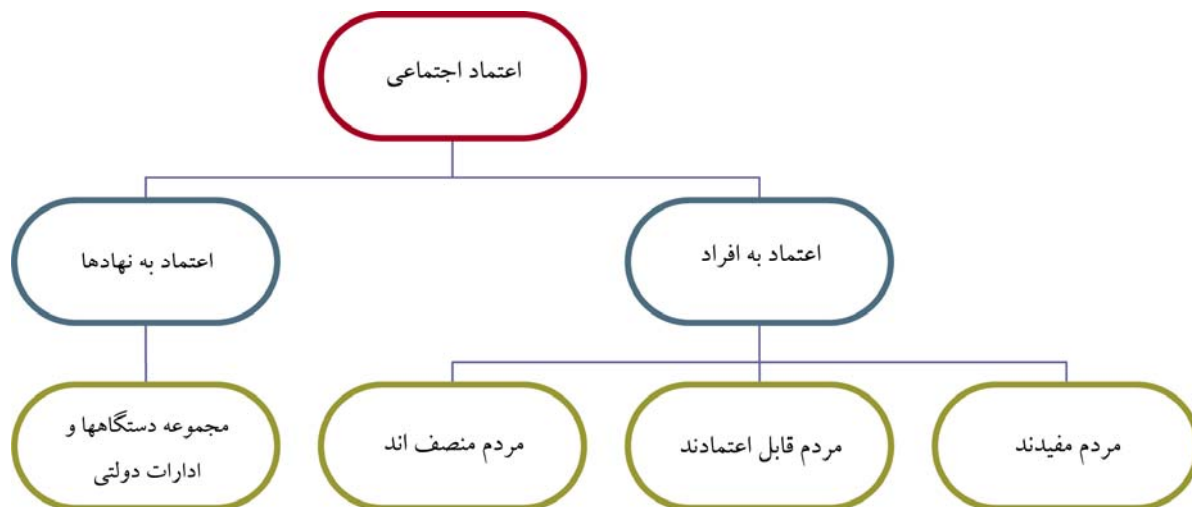
اعتماد شهروندان به همشهریان خود

اعتماد به نخبگان سیاسی و سایر بخشها (نمایندگان، رسانه‌ها و پلیس و ...)

اعتماد نخبگان به همدیگر و نخبگان دیگر بخش‌ها به‌هم. (تجاری، کارگری، دینی، دانشگاهی، ارتشی و ...)

1-Rose
2-Paxton

اجتماعی، اعتماد و هنجارهای غیر رسمی بیشتری نیاز داریم (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۶۵) که البته ضروری است در قالب شبکه‌ها نمود یابند. شبکه نیز یک ارتباط اخلاقی مبتنی بر اعتماد است. او گستره اعتماد را با مفهوم شعاع اعتماد به صورت گروهی، و فرا گروهی تا سازمان‌های غیر دولتی، گروه‌های مذهبی و نژادی در نظر می‌گیرد (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۱۷۲) و شعاع اعتماد در سطح درون گروه (مثل قبایل) را در دسری برای توسعه می‌داند. در عین حال سطح بسیار بالای و بسیار پایین اعتماد را برای توسعه در دسر ساز می‌بیند. از نوشته‌های او چنین بر می‌آید که دولت مهم‌ترین عامل در افزایش موجودی سرمایه اجتماعی و اعتماد تلقی می‌شود (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۱۹۵-۱۹۳). دولت می‌تواند از طریق کوچک سازی یا کاهش تصدیگری خود، یا از طریق تأمین کالاهای عمومی و از طریق نهادهای آموزشی، بدین کار اقدام نماید. و سر انجام به نظر او، اعتماد موجب کاهش هزینه‌ها،

پاکستون ضمن برشمردن دغدغه تنزل روابط جماعتی که به کرات در جامعه شناسی کلاسیک و جدید مورد توجه بوده است و به گونه ای تولد جامعه شناسی مولود آن می‌دانست، در صدد ارائه مدلی از سرمایه اجتماعی بر می‌آید تا دغدغه یاد شده را تبیین نماید و در این رابطه دو مؤلفه پیوستگی‌های عینی و نیز پیوندهای ذهنی میان آنان را مطرح می‌سازد. پیوندها شامل نوعی اعتماد و عاطفه مثبت می‌شوند. و نیل به اهداف را تسهیل می‌سازند (پاکستون، همان). فوکویاما^۱، نیز اعتماد، شبکه‌ها، جامعه مدنی و امثالهم را محصول جانبی هنجار روابط متقابل دانسته که در نتیجه سرمایه اجتماعی بوجود می‌آیند. از نظر او آن نوع هنجار به سرمایه اجتماعی می‌انجامد که به ایجاد و افزایش همکاری بیانجامد (فوکویاما، ۱۳۸۴: ۷۰). به عقیده او هر اندازه به مرحله صنعتی و فرا صنعتی بیشتر وارد شویم به میزان سرمایه

1-Francis Fukuyama

عقلانی با کنشگر قابل اعتماد و قابل اعتمادتر معامله و رفتار خواهند کرد. به نظر کلمن هر چه رابطه اعتماد، طولانی تر و سودی که امین از آن رابطه توقع دارد بیشتر باشد و هر چه ارتباط بین اعتماد کننده و امین گسترده تر باشد، اعتماد بیشتر خواهد بود (کلمن، ۱۳۷۷: ۱۷۲-۱۶۰) به نظر کلمن، اعتماد از سطح عضویت در انجمن‌ها به سطح جامعه گسترده تر منجر می‌شود (لاندرسن، ۲۰۰۱). در این تحقیق با توجه به دیدگاه‌های نظری موجود و تعدد چشم‌اندازهای نظری در یک تقسیم‌بندی، دیدگاه‌های نظری زیر بصورت تلفیقی مورد توجه بوده‌اند: از یک طرف اندیشمندانی چون کلمن، بلا، دویچ، جانسون و هومنز قرار دارند که با رویکردی مبادله‌گرایانه انسانها را موجوداتی معقول و حسابگر و نفع‌گرا پنداشته و کنشهای آنها را بر اساس آن تبیین و تفسیر می‌کنند. در این رویکرد سود و نفع شخصی و مخاطره از مباحث محوری آن است. دسته دوم که بیشتر شامل نظریه‌های دورکیم، گیدنز و نظریه‌های کنش‌اند، به عنصر حسن ظن در روابط مبتنی بر اعتماد و کنش ارادی و داوطلبانه اشاره دارند و می‌پذیرند که اعتماد مستلزم اتکا به دیگران و واگذاری منابع به آنهاست. در این دیدگاه ساختها، فرایندها و تغییرات اجتماعی، هنجارها و ارزشها نیز مورد توجه‌اند. بر این اساس پاتنام، کلمن، بوردیو، فوکویاما، در این دسته‌اند. دسته دیگر همانند اریکسون و روانشناسان بر بعد روانشناختی و جامعه‌پذیری در شکل‌گیری اعتماد تاکید دارند به طوری که بر تجارب

افزایش کارایی و موفقیت و دوام جامعه می‌شود (امیری: ۱۳۷۴: ۱۳) و بر این عقیده است که هر اندازه به مرحله صنعتی و فراصنعتی بیشتر وارد می‌شویم به میزان سرمایه اجتماعی، اعتماد و هنجارهای غیررسمی بیشتری نیاز داریم (فوکویاما، ۱۳۸۵: ۶۵). فوکویاما (۱۹۹۵) اعتماد را شاکله اصلی گفتمان توسعه اقتصادی دانسته. جانسون^۱، ضمن تعریف اعتماد بعنوان جنبه‌ای از روابط در حال تغییر افراد، معتقد است کنش‌های دو طرف در حفظ و ایجاد آن اهمیت دارد و رابطه مبتنی بر اعتماد دارای عناصر زیر است: صداقت، سهم کردن، پذیرش، حمایت، تمایلات همکاری جویانه، رفتار مبتنی بر اعتماد و رفتار اعتماد متقابل. (جانسون، ۱۹۹۳: ۶۸-۶۶). جیمز کلمن^۲، از بنیان اصلی «سرمایه اجتماعی» در کتاب «بنیان‌های نظریه اجتماعی» روابط اعتماد را از طریق موضوعات زیر تشریح نموده است: برقراری اعتماد، کنش‌های امین، اعتماد کنندگان متعدد و مسائل و منافع عمومی و نظام‌های اعتماد و ویژگی‌های مربوط به پویایی این روابط با موضوعهای: اعتماد متقابل، عوامل واسطه در اعتماد، اعتماد و شخص ثالث و نظام‌های بزرگ متضمن اعتماد توصیف شده است. کلمن با بیان این مطلب که همه جا نباید اعتماد کرد، در رابطه اعتماد، حداقل دو طرف: اعتماد کننده و امین را لازم می‌داند. کلمن در برقراری اعتماد از کنشگر معقولی صحبت می‌کند که زیان بالقوه و منفعت بالقوه را می‌سنجد و این کنشگر

1- Johnson

2- James coleman

با توجه به دیدگاههای مطرح شده متغیرهای: قانونگرایی، امنیت، دینداری، ارزشهای اخلاقی، عملکرد دولت، احساس عدالت و میزان گسترش دین در جامعه به عنوان مهمترین متغیرهای مورد تاکید نظریه پردازان استخراج و ارتباط آنها با اعتماد اجتماعی مورد آزمون قرار گرفت. در زیر به مهمترین متغیرها و تئوریهای مورد نظر اشاره شده است:

دینداری: دور کیم، میزتال، گیدنز

ارزشهای اخلاقی: دور کیم، پارسنز، اوسلانر، میزتال،

گیدنز، فوکویاما، جانسون، تونیس

قانونگرایی: لوهمان، گیدنز، فوکویاما، کلمن

احساس امنیت: لوهمان، گیدنز

احساس عدالت: کلمن

پنداشت از میزان دینداری در جامعه: دور کیم، گیدنز

عملکرد دولت: پاتنام، افه، فوکویاما

بر این اساس مدل تحلیلی زیر ارائه شد:

سؤالات تحقیق

دینداری، میزان گسترش دین در جامعه، احساس

امنیت، عملکرد دولت، قانونگرایی، احساس عدالت و

ارزشهای اخلاقی چه ارتباطی با اعتماد اجتماعی دارند؟

کدامیک از عوامل مذکور ضریب اثربشتری در

اعتماد اجتماعی دارند؟

میزان اعتماد اجتماعی در مراکز شهری استان

چهارمحال و بختیاری در چه حد است؟

گذشته و کودکی و ارتباط با والدین تاکید می ورزند. از این رو سنجش اعتماد اجتماعی نیازمند دانش بین رشته ای و تلفیقی است که عمده سطوح و مکتبهای نظری را مورد توجه قرار دهد که در این تحقیق مورد توجه بوده بر این اساس و با توجه به نظرات پاتنام، گیدنز، فوکویاما، میزتال، باربر، افه، اریکسون، کلمن، لوهمان و پیمایش جهانی ارزشها، انواع: اعتماد بنیادی، سازمانی، بین شخصی، عمومی، سیاسی و اعتماد به مشاغل و مناصب به عنوان اعتماد اجتماعی مطرح شدند

۱- اعتماد بنیادی، اعتماد در خانواده و دوران کودکی و

اعتماد بین فرزندان و والدین است .

۲- اعتماد بین شخصی، اعتماد در سطح دوم یعنی

گروههای آشنا و دوستان و فامیلهاست .

۳- اعتماد سازمانی، اعتماد به نهادها، دستگاهها و ادارات

است .

۴- اعتماد سیاسی، اعتماد به نهادها و دستگاههایی است

که مستقیم با قدرت سروکار دارند اعم از قوای سه

گانه، هیئت دولت و ادارات کل .

۵- اعتماد به مشاغل، اعتماد به مشاغل مهم و مطرح در

سطح جامعه است، اعم از دولتی، آزاد و شرکتی

۶- اعتماد عمومی، مجموع اعتماد در سطوح سازمانی

سیاسی، مشاغل و اعتماد در سطح عمومی جامعه

است .

۷- اعتماد اجتماعی، مجموع اعتمادهای فوق است .

فرضیه‌ها

میزان اعتماد اجتماعی در حد متوسط (میانگین) ارزیابی می‌شود. بین دینداری و میزان گسترش دین در جامعه و اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد. بین ارزش‌های اخلاقی، عملکرد دولت، احساس عدالت، احساس امنیت، قانونگرایی و اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد.

اهداف تحقیق

تعیین رابطه بین دینداری، ارزش‌های اخلاقی، میزان گسترش دین در جامعه، احساس امنیت، عملکرد دولت، قانونگرایی، احساس عدالت و ارزش‌های اخلاقی با اعتماد اجتماعی. آگاهی از مقدار اعتماد اجتماعی در استان.

روش تحقیق، ابزار جمع‌آوری اطلاعات و حوزه

مورد مطالعه

این تحقیق به شیوه پیمایشی و با نمونه‌ای به حجم ۶۱۲ نفر (که با استفاده از فرمول کوکران و پس محاسبه P و Q در پیش‌آزمون) در میان مردم بالای ۱۸ سال در ۶ مرکز شهرستان‌های استان چهارمحال و بختیاری (فارسان، اردل، کوهرنگ، لردگان، بروجن و شهرکرد) انجام شد. نمونه‌ها به تفکیک سن، جنس و به شیوه طبقه‌ای متناسب انتخاب شدند. داده‌ها از طریق پرسشنامه محقق ساخته (دارای ضرایب پایایی بالا) که در آن ۱۷۱ گویه برای سنجش انواع اعتماد و متغیرهای وابسته با استفاده از طیف لیکرت طراحی شده بود، جمع‌آوری و به کمک نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. برای بررسی فرضیه‌ها و روابط بین متغیرها از آزمونهای t و f و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است.

جدول (۱) نتایج تحلیل عاملی تأییدی، بارهای عاملی، درصد واریانس تبیین شده مربوط به متغیرهای مستقل

عامل‌ها	گویه‌ها	بار عامل‌ها	درصد واریانس تبیین شده	kmo	df	sig
احساس امنیت	در منزل از نظر دزدی یا وقوع جرمی چقدر احساس امنیت می‌کند	.۷۳۶	.۳۷/۸۷	.۷۲۲	۱۵	.۰۰۰
	بعد از تاریکی هوا در حین قم زدن در خیابان چقدر احساس امنیت می‌کنید	.۸۰۳				
	در جامعه چقدر می‌شود نظرات و عقاید خود را بیان کرد	.۵۸۹				
	در هنگام مسافرت یا میهمانی نگران سرقت اموال منزل هستید.	.۱۹۷				
	به طور کلی در شهر چقدر احساس امنیت می‌کنید	.۸۳۶				
	نسبت به آینده فرزندانان چقدر نگران هستید	.۵۲۵				

.۰۰۰	۲۸	.۸۸۲	.۵۷/۵۵	.۸۸۹	با راز و نیاز با خدا انسان به آرامش می رسد	دینداری
				.۸۰۲	بهرتر است جامعه با احکام دینی اداره شود	
				.۹۰۲	باید از دستورات و فرامین پیامبران و ائمه و بزرگان دین پیروی شود	
				.۵۰۷	فقط دین می تواند مشکلات اخلاقی و اجتماعی جامعه را حل کند	
				.۵۴۰	نسبت به مذاهب دیگر شناخت دارم	
				.۸۳۶	به انجام عبادات و احکام دین می پردازیم	
				.۷۸۹	به اماکن مذهبی (مسجد و ..) رفت و آمد دارم	
				.۸۷۵	معتقدم که خدایی هست و در آن دنیا به حساب افراد رسیدگی می شود	
.۰۰۰	۳۶	.۹۰۹	.۵۹/۴	.۷۱۶	موفقیت در ایجاد نظم و امنیت	عملکرد دولت
				.۸۳۲	موفقیت در تامین مایحتاج عمومی	
				.۷۹۹	موفقیت در بالا بردن رفاه و درآمد عمومی	
				.۸۳۶	موفقیت در رعایت قانون و احترام به آن	
				.۷۸۴	موفقیت در حمایت از آزادی بیان و مطبوعات	
				.۷۴۴	موفقیت در تامین سلامت و بهداشت عمومی	
				.۷۰۱	موفقیت در رفع نیازهای مربوط به بیکاری	
				.۷۸۱	رسیدگی به وضع معشیت مردم	
				.۷۳۱	رفع نیازهای آموزشی	
.۰۰۰	۲۱	.۷۷۵	.۳۴/۷	.۶۵۶	رعایت قانون و احترام بدان از طرف دولت	قانونگرایی
				.۵۳۰	انجام خارج از نوبت کار ... در صورت رئیس اداره بودن	
				.۶۶۴	عدم جریمه نمودن نزدیکان هنگام عبور از چراغ قرمز	
				.۶۴۵	عدم توجه ادارات به ... افراد و انجام قانونی کار مردم	
				.۶۸۵	در شرایط فعلی اگر حقی از کسی ضایع شود می تواند به حقیش برسد	
				.۷۵۸	در استخدام کارکنان ادارات به تجربه و تخصص اهمیت می دهند	
				.۷۹۴	در جامعه قانون برای مردم و مسئولین یکسان اجرا می شود	

پنداشت از میزان دینداری مردم	مردم خیلی خداپرست و دیندارند	.۷۵۸	.۶۷	.۵۰۰	۱	.۰۰۰
	مردم منصف‌اند	.۷۹۴				
احساس عدالت	در جامعه فعلی می‌توان بدون پول و پارتی به حق خود بررسی	.۶۲۱	۴۱/۲۲	.۸۱۰	۲۱	.۰۰۰
	ثروتمندان هر روز ثروتمندتر و فقرا فقیرتر می‌شوند	.۶۳۳				
	اگر حقی از کسی ضایع شود می‌تواند به حقتش برسد	.۷۱۱				
	در استخدام کارکنان ادارات به تجربه و تخصص زیاد اهمیت می‌دهند	.۷۳۹				
	قانون برای مردم و مسئولین یکسان اجرا می‌شود	.۷۹۱				
	افراد عادی هرچند دارای تخصص و تجربه باشند به جایی نمی‌رسند	.۵۴۸				
	درآمدها و امکانات مملکت به شکل عادلانه بین مردم توزیع می‌شود	.۷۶۸				
ارزشهای اخلاقی مثبت	تلاش و جدیت	.۵۷۶	.۵۹/۴۸	.۹۱۵	.۳۶	.۰۰۰
	گذشت و ایثار	.۸۰۳				
	امانت‌داری	.۸۴۲				
	راز‌داری	.۸۱۷				
	انصاف	.۸۵۰				
	خیرخواهی	.۸۵۴				
	صداقت و راستگویی	.۸۴۰				
	پابندی به قول و قرار	.۷۷۹				
احترام به والدین	.۵۸۵					
ارزشهای منفی	تظاهر و دورویی	.۷۶۸	.۷۱/۰۷	.۸۶۴	۱۰	.۰۰۰
	کلاهبرداری	.۸۷۶				
	تملق و چاپلوسی	.۸۷۸				
	دروغ‌گویی	.۸۹۹				
	ناسزاگویی	.۷۹۳				
تعداد گویه	-	۳۲	.۷۸۶	۳۶	.۰۰۰	

مفهوم اعتماد، و محاسبه ضرایب پایایی و ...

جدول (۲) وضعیت متغیرهای مستقل و وابسته و محاسبه ضرایب پایایی و معنی‌داری و ...

نام متغیر	نوع متغیر	تعداد معرف	KMO	SIG	درصد واریانس تبیین شده	ضریب آلفا
اعتماد اجتماعی	وابسته	۱۰۳	.۷۸۵	.۰۰۰	۴۰/۱۹۶	.۸۵

تفکیک و به عنوان اعتماد اجتماعی در این تحقیق مورد استفاده و ارتباط آن با احساس امنیت، احساس عدالت، دینداری و میزان گسترش دین در جامعه، عملکرد دولت، قانونگرایی، ارزشهای اخلاقی و متغیرهای زمینه ای و جمعیت شناختی مورد بررسی قرار گرفته است.

توصیف کلی نمونه

پیش از این خاطر نشان شد که مجموعاً ۶۱۲ نفر از میان جمعیت بالای ۱۸ سال در شهرهای مرکز شش شهرستان استان چهارمحال و بختیاری (فارسان - اردل - کوهرنگ - لردگان - بروجن - شهرکرد) به عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند که ۳۱۴ نفر از حجم نمونه (۵۱/۳ درصد) مرد و ۲۹۸ نفر (۴۸/۷ درصد) زن بوده اند. همچنین ۷۶ درصد آنها متولد شهر، ۲۱/۶ درصد در روستا متولد و ۱/۸ درصد زادگاه عشایری داشته اند. از لحاظ وضعیت تأهل ۶۲/۶ درصد متأهل و ۳۷/۴ درصد مجرد، به لحاظ وضعیت فرد در خانواده ۳۴/۶ درصد سرپرست خانوار، ۲۷/۶ درصد همسر، ۳۷/۱ فرزند خانوار بوده اند. به لحاظ وضعیت درآمد، حدود ۵۰ درصد درآمد خود را زیر ۱۰۰ هزار تومان اعلام نموده اند که این وضعیت با نسبت بالای زنان خانه دار، جوانی جمعیت و اشتغال پایین گروههای جوان ارتباط دارد. حدود ۶۰ درصد پاسخگویان بین ۲۰ تا ۳۹ سال سن داشته اند. به لحاظ میزان تحصیلات، ۷/۲ درصد بیسواد، ۱۵/۲ درصد ابتدایی و راهنمایی، ۲۷/۹ درصد متوسطه، ۱۷/۵ درصد کاردانی،

همانطور که در جدول شماره ۱ ملاحظه می شود تمام متغیرهای وابسته و مستقل دارای ضریب آلفای بالای ۷۰ درصد بوده بنابر این از قابلیت اعتماد لازم جهت تحلیل برخوردارند. از طرف دیگر در جدول شماره ۲ ملاحظه می شود که تحلیل عاملی تاییدی گویه های مربوط به اعتماد اجتماعی دارای نه عامل نهفته بوده که جمعاً ۴۰/۱۹۶ درصد از تغییرات متغیرهای مشاهده شده را تبیین می کنند که در سطح ۹۵ درصد معنی دار بوده kmo محاسبه شده برای اعتماد اجتماعی برابر (۷۸۵/۷) و برای همه متغیرهای مستقل بالای ۷۰ درصد و معنی دار بوده که حاکی از قابلیت و مناسب بودن گویه های مذکور است. برای اندازه گیری متغیرهای مستقل تحقیق، ۶۲ گویه مورد سنجش و اندازه گیری قرار گرفته است تحلیل گویه ها، نشان می دهد که مجموع عوامل مذکور در مجموع ۳۲ درصد از تغییرات متغیرهای مشاهده شده را تبیین می کند که در سطح بالا معنی دار می باشد. Kmo محاسبه شده (۷۸۶/۰) نیز حاکی از قابلیت و مناسب بودن گویه های مذکور است.

تجزیه و تحلیل و میزان اعتماد و توضیح انواع آن

به گونه ای که پیش از این اشاره شد همچنین بر اساس نظریه ها و تحقیقات پیشین انواع: اعتماد بنیادی، اعتماد بین شخص و گروهی، اعتماد عمومی (جامعه ای)، اعتماد سیاسی، اعتماد نهادی یا سازمانی، اعتماد به مشاغل و مناصب از انواع اعتمادی هستند که در این مجموعه

یعنی در روابطی که بر شناخت متقابل و وجود شباهت در گروه‌های کوچک و صمیمی و خودمانی وجود دارد مبتنی است. بیشترین فراوانی مربوط به اعتماد در گروه‌های کوچک یا اعتماد بین شخص مربوط بوده است به گونه‌ی میزان اعتماد به اعضاء خانواده (۸۳ درصد) در حد بسیار زیاد و زیاد از طرف دیگر در شاخص سازی مربوط به اعتماد بین شخصی میزان اعتماد بین شخصی در حد متوسط و متوسط پایین است و آنهایی که اعتماد بین شخص کمتری دارند درصدشان از تعداد کسانی که اعتماد بین شخص بالا دارند بیشتر بوده است.

یکی دیگر از انواع بسیار مهم اعتماد، اعتماد سیاسی است که منظور از آن اعتماد به دستگاهها و نهادها و مناصبی است که مستقیم با قدرت ارتباط دارند (نیروی انتظامی، مجلس، دولت، قوه قضاییه، مسئولین ادارات، شورای نگهبان، استانداری، فرمانداری و بخشدارها) که در این تحقیق نشان داده شد که ۶۲/۴ درصد از نمونه دارای میزان اعتماد سیاسی در حد متوسط و متوسط پایین اند و درصد افرادی که دارای اعتماد سیاسی پایین اند از آنهایی که دارای اعتماد سیاسی در حد بالا هستند بیشتر بوده است. به عبارتی کسانی که اعتماد سیاسی پایین دارند، تعدادشان بیشتر از کسانی بوده که اعتماد سیاسی بالا دارند.

میزان اعتماد عمومی که به تعبیر فوکویاما از لوازم توسعه محسوب می شود در بین شهروندان، در حد متوسط و متوسط پایین است (۷۹ درصد). بعلاوه بیشترین فراوانی

۲۷/۶ درصد کارشناس، ۳/۸ درصد کارشناس ارشد و بالاتر و ۸ درصد حوزوی بوده اند. به لحاظ لهجه و گویش ۹/۶ درصد ترک زبان، ۳۴/۶۸ درصد دارای لهجه لری و ۵۵/۷ درصد فارس زبان بوده اند. به لحاظ وضعیت مسکن نیز ۴۳/۳ درصد دارای مسکن ملکی، ۳۸/۴ درصد دارای مسکن پدیری و مابقی دولتی، استیجاری و سایر بوده است. از لحاظ شغلی نیز ۴۳/۸ درصد شاغل در بخشهای خصوصی و دولتی و ۵۶/۲ درصد غیر شاغل بوده اند.

سنجش انواع اعتماد اجتماعی

همانطور که اشاره شد اعتماد بنیادی بیشتر مبتنی بر روابط دوران کودکی و به عبارتی جامعه پذیری در خانواده است و یکی از انواع اساسی اعتماد اجتماعی است. نتایج نشان داد که میزان اعتماد بنیادی از حد متوسط بسیار بیشتر است نزدیک به ۵۱ درصد کاملاً موافق اند که در خانواده احساس آرامش دارند و ۴۶/۹ درصد نیز کاملاً موافقتند که در خانواده شان اعتماد دارند که این نکته با ساختار اجتماعی و فرهنگی استان در رابطه است و البته تفاسیر بیشتری را می طلبد و باید در جای خود از آن بهره برداری شود. یکی از آن تفاسیر این است که اعتماد درون گروهی، شعاع اعتماد را محدود می سازد که محدودیتهایی را بخصوص برای توسعه بوجود می آورد. اعتماد بین شخصی و گروهی نیز نوعی اعتماد است که در روابط (به تعبیر تونیس) گمیشافتی، وجود دارد

سیاسی (۱۳/۷ درصد)، خبرنگاران (۱۴/۷ درصد) و رانندگان (۱۴/۸ درصد) است.

بطور کلی میزان اعتماد اجتماعی (که میانگینی از انواع اعتماد فوق بوده) در حد متوسط و در حال فرسایش بوده است. نکته دیگری که قابل ذکر است این است که اطلاعات فوق فقط مربوط به مراکز شهری شهرستانهای استان بوده یعنی نقاطی که دارای روابط گزلفشافتی است و شاید جمع آوری اطلاعات از مناطق روستایی و عشایری آمار فوق را تغییر دهد. زیرا روابط در چنین جوامعی بیشتر قومی و سنتی است.

آزمون فرضیه ها

در این تحقیق برای بررسی تفاوت میانگینهای متغیرهای اسمی چندگانه مثل محل سکونت، محل تولد، سمت پاسخگو در خانواده، سن، وضعیت تحصیلی، لهجه و طبقه اجتماعی، از آزمون t، برای سنجش اعتماد اجتماعی و تفاوت میانگین اعتماد اجتماعی بر حسب جنسیت از آزمون t استفاده شد برای بررسی رابطه بین متغیرهای: احساس امنیت، دینداری، عملکرد دولت، قانونگرایی، پنداشت از میزان دینداری مردم، احساس عدالت و ارزشهای اخلاقی نیز از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد. برای سنجش تاثیر هر کدام از عوامل مذکور از رگرسیون چند متغیره نیز استفاده شده است که خلاصه نتایج آزمونهای آماری به شرح زیر بوده است.

(حدود ۸۴ درصد در حد بسیار زیاد و زیاد) نیز مربوط به گویه « مردم ظاهر و باطنشان با هم فرق میکند» بوده است. همانطور که قبلا نیز اشاره شد اعتماد به سازمانها در جامعه بسیار مهم و ضروری است و مشروعیت سازمانی نیز بسته به آن است که مردم نسبت به آنها اعتماد داشته باشند در غیر اینصورت عملکرد سازمانی نیز مطلوب نخواهد بود. بررسی مربوط به اعتماد سازمانی نشان داد که گرچه اعتماد سازمانی نسبت به اعتماد به مشاغل وضعیت مطلوب تری دارد اما در مجموع اعتماد سازمانی، خود در حد مطلوبی نیست تنها ۱۹/۶ درصد از پرسش شوندگان در حد بسیار زیاد و زیاد دارای اعتماد سازمانی بالایی هستند.

اعتماد به مشاغل از دیگر انواع مهم و ضروری اعتماد اجتماعی است که برای حفظ و تداوم زندگی جمعی نیز ضروری است نتایج تحقیق در مورد اعتماد به مشاغل و مناصب نشان داد که بطور کلی میزان اعتماد به مشاغل در حد مطلوبی نیست.

تنها ۹/۸ درصد در حد بسیار زیاد و زیاد به مشاغل اعتماد دارند و ۷۴/۵ درصد در حد متوسط و کم و ۱۵/۷ درصد اعتمادی به مشاغل ندارند. در میان انواع مشاغل بیشترین اعتماد مربوط به پزشکان (۴۳/۶ درصد)، معلمان (۴۳/۱ درصد)، کشاورزان (۳۵/۸ درصد)، و روحانیون (۳۳ درصد) در حد بسیار زیاد و زیاد است و کمترین اعتماد مربوط به کسبه و بازاری (۱۱/۵ درصد)، فعالان

جدول شماره ۳ - خلاصه نتایج آزمونهای آماری سنجش رابطه اعتماد اجتماعی با متغیرهای پژوهش

ردیف	متغیرها	نوع متغیر	آزمونهای آماری		
			آزمون t	آزمون f	
			میانگین	مقدار t	سطح معنی داری
۱	اعتماد اجتماعی	وابسته	۳/۵۱	۰/۷۱۳	۰/۴۷۶
۲	جنسیت	مستقل	۳/۵۱	-۰/۵۹۶	۰/۵۵۲
۳	وضعیت تاهل	مستقل	متاهل: ۳/۵۴ مجرد: ۳/۴۶	۰/۴۵۸	۰/۱۴۵
۴	شهر محل سکونت	مستقل			۳/۷۵۸ ۰/۰۰۲
۵	محل تولد	مستقل			۱/۲۳۷ ۰/۲۹۱
۶	سمت فرد در خانواده	مستقل			۱/۲۴ ۰/۲۹۲
۷	سن	مستقل			۰/۷۷۵ ۰/۵۶۸
۸	وضعیت تحصیلی	مستقل			۰/۳۵۸ ۰/۹۰۵
۹	لهجه	مستقل			۶/۳۴۶ ۰/۰۰۰
۱۰	طبقه اجتماعی	مستقل			۲/۲۳ ۰/۱۰۸
			نوع آزمون ضریب همبستگی پیرسون		
			ضریب همبستگی	سطح معنی داری	
			-۰/۱۴	۰/۷۲۹	
۱۱	درآمد	مستقل			

همانگونه که در جدول شماره ۳ و ۴ ملاحظه می شود برای آزمون فرضهای تحقیق از آزمونهای t, f و ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است نتایج آزمون t، نشان می دهد که گرچه میانگین اعتماد اجتماعی برابر مقدار آزمون بوده است $3/5 =$ ولی این ضریب معنی دار نبوده است، آزمون t مربوط به آزمون رابطه اعتماد اجتماعی، جنسیت و وضعیت تاهل نیز حاکی از عدم معنی دار بودن رابطه آنهاست. آزمون f مربوط به بررسی تفاوت یا عدم تفاوت میانگین متغیرهای مستقل اسمی چندگانه، تنها تفاوت میانگین های شهر محل سکونت و لهجه را معنی

دار نشان می دهد. که در آن بالاترین میانگین اعتماد مربوط به شهروندان کوهرنگی و بروجنی و کمترین اعتماد مربوط به شهروندان لردگانی بوده است. از آنجا که آزمون همگنی واریانسها معنی دار نبود در بررسی پس آزمون، از آزمون dunnett'c استفاده شد که این آزمون تنها تفاوت میانگینهای فوق را معنی دار نشان داد، میانگین اعتماد در شهرستان لردگان برابر $2/98$ یعنی کمتر از مقدار متوسط بوده است. درخصوص لهجه نیز بالاترین میانگین اعتماد مربوط به قوم ترک ($3/85$) و کمترین مربوط به قوم لر ($3/47$) بوده است بقیه متغیرها (محل

احساس عدالت، ارزشهای اخلاقی و رابطه آنها با اعتماد اجتماعی از طریق ضریب همبستگی پیرسون مورد آزمون قرار گرفته اند که در آمد ارتباط معنی داری با اعتماد اجتماعی نداشت ولی بقیه متغیرها دارای ارتباط معنی داری بودند که شرح انها در جداول زیر آمده است.

تولد، سمت فرد در خانواده، سن، وضعیت تحصیلی و طبقه اجتماعی (تفاوت معنی داری بین آنها و اعتماد اجتماعی وجود نداشت هر چند میانگین اعتماد در طبقه متوسط بالاتر از دو طبقه دیگر بود ولی این تفاوت معنی داری نبوده است.

متغیرهای درآمد، احساس امنیت، دینداری، عملکرد دولت، قانونگرایی، پنداشت از میزان دینداری مردم،

جدول شماره ۴- آزمون روابط متغیرها و اعتماد اجتماعی

نام متغیر	نوع آزمون	مقدار ضریب	سطح معنی داری
دینداری	همبستگی پیرسون	۰/۳۶۶	۰/۰۰۰
میزان گسترش دین در جامعه	همبستگی پیرسون	۰/۴۶۶	۰/۰۰۰
ارزشهای اخلاقی	همبستگی پیرسون	۰/۵۱	۰/۰۰۰
احساس امنیت	همبستگی پیرسون	۰/۳۶	۰/۰۰۰
احساس عدالت	همبستگی پیرسون	۰/۴۳۲	۰/۰۰۰
قانونگرایی	همبستگی پیرسون	۰/۵۳	۰/۰۰۰
عملکرد دولت	همبستگی پیرسون	۰/۵۲	۰/۰۰۰

اجتماعی نیز ارایه شده همانطور که ملاحظه می شود بین این دو متغیر همبستگی مثبت (۰/۴۶۶) و معنی داری وجود دارد. به عبارتی هر چه فضای اجتماعی دینمدارتر باشد اعتماد اجتماعی نیز بیشتر می شود.

ارزشهای اخلاقی یکی دیگر از متغیرهای اساسی تحقیق بوده که بالاترین ضرایب همبستگی را با اعتماد اجتماعی داشته، دارای ضریب همبستگی بالاتر از ۵۰ درصد با اعتماد اجتماعی بوده. بنابراین ارزشهای اخلاقی که بیشتر منبعث از دین اند بعنوان یکی اثر گذارترین منابع اعتماد مطرح اند. به عبارتی هر چه در جامعه

همانطور که ملاحظه می شود، بین دینداری و اعتماد اجتماعی همبستگی (۰/۳۶۶) مثبت و معنی داری وجود دارد به عبارتی هر چه فرد دیندار تر باشد میزان اعتماد اجتماعی نیز افزایش می یابد. بنابراین دینداری یک عامل اساسی در اعتماد است.

میزان گسترش دین در جامعه به تبع تفکیک دورکیم از امر اجتماعی و امر فردی صورت پذیرفته و منظور فضای اجتماعی دینی بوده یا وضعیتی که در آن روح دینی در جامعه روح جمعی و غالب باشد. در جدول شماره ۴ نتیجه آزمون میزان گسترش دین در جامعه و اعتماد

اجتماعی است که در نظریه‌ها نیز بسار بر آن تأکید شد تا جایی که نظریه پردازان، عملکرد دولت را در کاهش یا افزایش اعتماد اجتماعی بسیار اساسی دانستند. ضریب همبستگی بین عملکرد دولت و اعتماد اجتماعی برابر ۵۲/۵۲ بوده که در سطح ۹۵/۹۵ معنی دار بوده به عبارتی دیگر هر چه عملکرد دولت بهتر و شفافتر و مردمی تر باشد اعتماد اجتماعی بخصوص اعتماد سیاسی نیز بیشتر می شود.

تحلیل چندمتغیره داده‌ها (رگرسیون چند متغیری)^۱

رگرسیون چند متغیری روش آماری است که اجازه می‌دهد نمره یک فرد در یک متغیر را براساس نمره‌های او در چندین متغیر دیگر پیش بینی کنیم. با استفاده از آن می‌توانیم به آزمون نظریه‌ها (مدل‌ها) پردازیم تا ببینیم کدام دسته از متغیرها به طور دقیق رفتار ما را تحت تاثیر قرار می‌دهند. جهت اصلی این روش در امکان به کارگیری آن برای تبیین همزمان روابط چندین متغیر مستقل با متغیر وابسته البته تحت شرایطی است. اساس این روش بر این مبناست که حضور متغیرها در تبیین متغیر وابسته در کنارهم سنجیده شده و با محاسبه ضرایب همبستگی جزئی و تفکیکی، تنها متغیرهایی که به طور خالص نقش معنی داری در افزایش تبیین واریانس متغیر وابسته داشته باشند، مشخص گردند (کرلینجر، ۱۳۶۶؛ ۱۲۶)

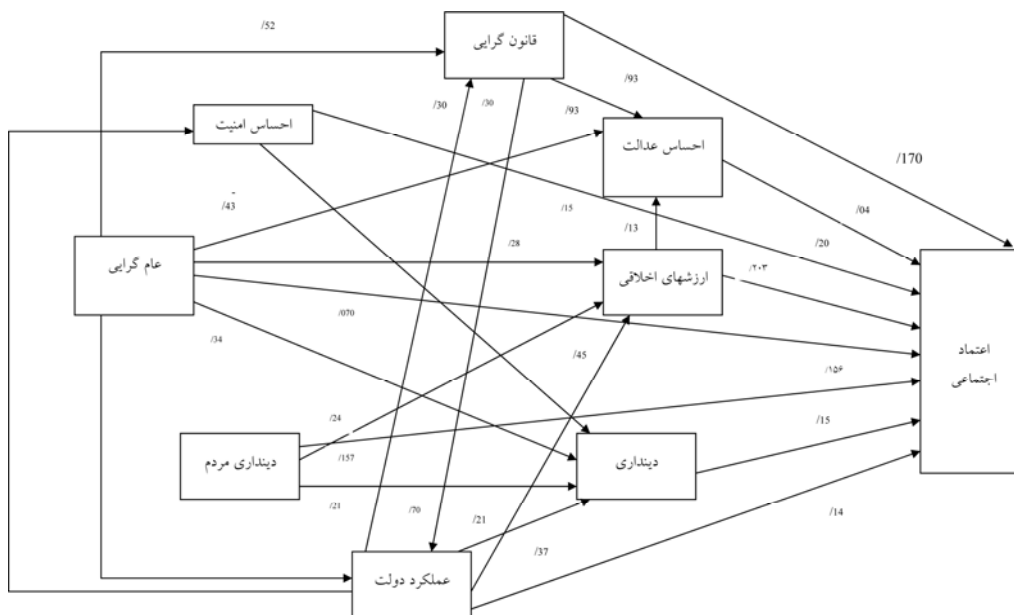
ارزش‌های اخلاقی مثبتی چون: صداقت، درستی، راستی، تلاش و... بیشتر و ارزش‌های منفی چون: ریا، حقه بازی، فریبکاری، کلاهبرداری و... کمتر می‌وزان اعتماد اجتماعی بیشتر می‌شود. چیزی که در نظریه‌ها هم مورد تأکید بود

احساس امنیت در جامعه یعنی وجود شرایطی که در جامعه فرد از همه وجوه احساس آرامش نماید از مهمترین زمینه‌های اعتماد است. این نکته در این تحقیق نیز مورد تایید قرار گرفت. میزان همبستگی بین احساس امنیت و اعتماد اجتماعی برابر ۳۶/۳۶ بوده که در سطح بالا معنی دار بوده است. بنابر این در فضای نا امن اعتماد کاهش و به تبع آن ابعاد دیگر نظام اجتماعی به مخاطره خواهد افتاد و در فضای امن و مطمئن میزان اعتماد اجتماعی نیز افزایش می‌یابد. احساس عدالت نیز دارای رابطه مثبت و معنی داری با اعتماد اجتماعی بوده میزان ضریب همبستگی بین آنها برابر ۴۳/۴۳ بوده که در سطح ۹۵ درصد معنی دار بوده است. به عبارتی هرچه احساس عدالت بیشتر شود میزان اعتماد اجتماعی نیز بیشتر می‌شود.

قانونگرایی نیز از دیگر متغیرهای اساسی تحقیق بوده و در این تحقیق بالا ترین ضریب همبستگی (۵۳/۵۳) را با اعتماد اجتماعی دارا بوده است. این ضریب بدین معنی است که هر چه در جامعه قانونگرایی بیشتر شود میزان اعتماد اجتماعی نیز بیشتر می‌شود.

نقش و کارکرد دولت در جامعه بعنوان یکی دیگر از مهمترین زمینه‌های افزایش یا کاهش اعتماد

1 - multiple Regression

نمودار تحلیل مسیر

جدول شماره ۵- رگرسیون چند متغیری برای تبیین اعتماد اجتماعی

روش رگرسیون	ضریب تعیین R ²	متغیرهای انتخابی مدل	ضریب استاندارد بتا (β)	سطح معنی داری (Sig)
Stepwise (روش قدم به قدم)	/۴۲۸	قانونگرایی	/۱۷۰	/۰۰۰
		ارزشهای اخلاقی	/۲۰۳	/۰۰۰
		دینداری	/۱۵۶	/۰۰۰
		دینی بودن	/۱۵۷	/۰۰۰
		عملکرد دولت	/۱۴۹	/۰۰۰
		احساس امنیت	/۰۷۶	/۰۳۱
		احساس عدالت	/۰۴۶	/۰۲۱

حدود ۵۷ درصد (K²) توسط عوامل دیگر تبیین می گردد. نتایج بدست آمده برای همه متغیرها معنی دار بوده است. بیشترین ضریب استاندارد شده (بتا) مربوط به متغیر وجود ارزشهای اخلاقی است (β = /203) و کمترین آن مربوط به احساس امنیت (β = /۰۳۱) بوده است. برای مثال با هر واحد افزایش در متغیر قانون گرایی، اعتماد اجتماعی به

همانطور که ملاحظه می شود (در جدول شماره ۵) همه متغیرهای مستقل به جز متغیرهای زمینه‌ای وارد مدل شده اند که از میان آنها عوامل فوق (قانونگرایی، ارزشها، دینداری، پنداشت از میزان دینداری مردم، عملکرد دولت، و احساس امنیت) مجموعاً حدود ۴۳ درصد (R²) از واریانس متغیر وابسته را تفسیر می کنند و بقیه آن یعنی

پیچیدگی هر چه بیشتر جامعه و افزایش میزان فردگرایی اعتماد اجتماعی را جهت تداوم زندگی جمعی و تسهیل کنش‌ها و مخصوصاً نظم اجتماعی، ضروری تر دانسته‌اند اگر بتوان از اعتمادی که سرچشمه همکاری است، صیانت کرد و آن را فعال ساخت، می‌توان کیفیت نظم اجتماعی و کارایی ناشی از استفاده از ابزار قدرت، پول و دانش را به شدت افزایش داد ... اعتماد در جامعه متجدد بهره‌وری سازمانهای خدماتی و تولیدی و مشروعیت حکومتها را افزایش می‌دهد. نیز جامعه رو به گست متجدد از طریق پیوندهای عینی و ذهنی بین افراد (شامل اعتماد و عاطفه مثبت) نظم می‌یابد. به نظر فوکویاما نیز هر اندازه به مرحله صنعتی و فرا صنعتی بیشتر وارد شویم به میزان سرمایه و اعتماد اجتماعی بیشتری نیاز داریم. بر این اساس انواع متعددی از اعتماد از قبیل: اعتماد بنیادی، اعتماد شخصی و گروهی، اعتماد سیاسی، اعتماد نهادی، اعتماد تعمیم یافته و... توسط اندیشمندان اجتماعی عرضه شده است و چنان مورد توجه و اهمیت بوده که گویی جز ضروری زندگی در دنیای معاصر است. به عبارت دیگر اعتماد اجتماعی، در جامعه متجدد نقش محوری در مشارکت، بهره‌وری، مشروعیت سیاسی، نظم اجتماعی، پیوند و همبستگی اجتماعی و بطور کلی توسعه ایفا و به یکی از مهمترین و بحث‌انگیزترین مفاهیم در حوزه اندیشه اجتماعی معاصر تبدیل شده است. مرور بر نظریه‌های مربوط به سرمایه اجتماعی و اعتماد، اهمیت هرچه بیشتر مفهوم اعتماد را در جامعه جدید نشان می‌دهد. در این تحقیق انواع اعتماد: اعتماد بنیادی، بین شخصی و گروهی، تعمیم یافته، سازمانی، سیاسی تشریح

میزان ۱۷ درصد افزایش می‌یابد. یا با هر واحد افزایش در ارزشهای اخلاقی، اعتماد اجتماعی به میزان ۲۰۳ درصد افزایش می‌یابد.

در مرحله دوم می‌توان به متغیرهایی اشاره کرد که علاوه بر تاثیر مستقیم، بطور غیر مستقیم نیز بر اعتماد اجتماعی تاثیر می‌گذارند که در این میان متغیر قانونگرایی با واسطه متغیر عملکرد دولت (با ضریب ۰/۵۲) و با واسطه احساس عدالت (با ضریب ۰/۹۳) و متغیر ارزشهای اخلاقی با واسطه متغیر عام‌گرایی (با ضریب ۰/۲۸) متغیر ارزشهای اخلاقی با واسطه دینداری مردم (با ضریب ۰/۲۴) و متغیر عملکرد دولت (با ضریب ۰/۴۵) و همچنین متغیر دینداری با واسطه عملکرد دولت (با ضریب ۰/۳۷) متغیر احساس امنیت با واسطه عملکرد دولت (با ضریب ۰/۱۸) دارای بیشترین ضریب تاثیر غیر مستقیم بر اعتماد اجتماعی بوده‌اند. بنابراین بیشترین ضریب غیر مستقیم موثر بر اعتماد اجتماعی را قانونگرایی با واسطه احساس عدالت و با واسطه عملکرد دولت داشته است.

در نمودار تحلیل مسیر ضرایب تاثیر عوامل مذکور آورده شده است.

نتیجه‌گیری

اعتماد اجتماعی، به منزله مهم‌ترین سازه سرمایه اجتماعی از دیرباز مورد توجه اندیشمندان کلاسیک علوم اجتماعی بوده اما چرخش مفاهیم اجتماعی از حوزه مفاهیم سخت به سوی مفاهیم نرم در دنیای توسعه یافته، توجه به این مفهوم در دهه اخیر را بسیار جدی تر ساخته است؛ چندان که با گسترش روابط، سازمان‌ها، نهادها و

درصد اعتماد متوسط و متوسط پایین و ۱۷/۹ درصد اعتمادی به نهادها و سازمانها ندارند.

در خصوص اعتماد به مشاغل نیز تنها ۹/۸ درصد به مناصب و مشاغل اعتماد بالایی دارند. ۷۴/۵ درصد اعتماد متوسط و پایین و ۱۵/۷ اعتماد ندارند. مجموعاً آنچه ملاحظه می شود شهروندان مراکز شهرستانهای استان چهارمحال و بختیاری (شهرکرد، فارس، اردل، کوهرنگ، لردگان و بروجن) از لحاظ اعتماد بنیادی و بین شخصی که بیشتر در روابط اولیه و مبتنی بر شناخت است، دارای میزان اعتماد بالایی هستند و در بقیه انواع اعتماد، میزان اعتماد آنان متوسط و پایین تر از حد متوسط بوده است. به عبارتی میزان اعتماد در روابط غیرشخصی و اعتماد عمومی، تعمیم یافته و نهادی، اعتماد به مشاغل و مناصب، که لازمه توسعه اند در استان چهارمحال و بختیاری در حد مطلوبی نیست که بایستی برای گسترش و افزایش این بخش از اعتماد اقدام و برنامه ریزی نمود. از طرف دیگر متغیرهای اصلی تحقیق یعنی: احساس امنیت، دینداری، عملکرد دولت، قانون گرایی، پنداشت از میزان دینداری مردم در جامعه احساس عدالت و وجود ارزشهای اخلاقی در جامعه با اعتماد اجتماعی دارای رابطه مثبت و همبستگی مستقیم و معنی داری بوده اند. این بدان معنی است که هر چه در جامعه ارزشهای اخلاقی، قانونگرایی و عملکرد دولت، احساس عدالت، دینداری، میزان گسترش دین در جامعه و احساس امنیت بیشتر و بهتر باشد، اعتماد اجتماعی نیز افزایش می یابد. البته، بیشترین ضریب همبستگی با اعتماد را ارزشهای اخلاقی، قانونگرایی و عملکرد دولت داشته اند و در آنها ضیب

شده است. انواع اعتماد مذکور در مراکز شهرستانهای استان چهارمحال و بختیاری به روش پیمایشی مورد سنجش و بررسی قرار گرفته و نتایج اولیه در مورد میزان اعتماد اجتماعی در هر یک از انواع فوق به شرح زیر بوده است:

اعتماد بنیادی یعنی اعتماد در دوران کودکی در خانواده که پایه های اعتمادهای دیگر است در حد مطلوب و بالایی بوده است. (حدود ۹۰ درصد در حد متوسط و بالا). اعتماد بین شخصی و گروهی که بیشتر در روابط گروهی و مبتنی بر آشنایی است در حد مطلوب و بالا بوده است. در این خصوص حدود ۸۳ درصد در حد بسیار زیاد و زیاد به اعضای خانواده خود اعتماد دارند. (۶۲/۴ درصد) از پرسش شوندهگان دارای میزان اعتماد سیاسی در حد متوسط و پایین بوده اند. بنابر این اعتماد سیاسی در استان کمتر از حد متوسط است. در برابر اعتماد بنیادی و بین شخصی، که مبتنی بر آشنایان است، اعتماد عمومی مطرح است که از نظرات و ادبیات تونیس، دورکیم و وبر منتج شده و مبتنی است بر روابط غیرشخصی و گزلفاشتی، و اندیشمندان آن را در توسعه بسیار مهم دانسته اند. زیرا در این نوع اعتماد شعاع اعتماد به گروهها و جوامع بیرون گسترش می یابد، یا به عبارتی اعتماد به اغیار و نهادها و سازمانها است. میزان اعتماد عمومی در حد متوسط پایین بوده است. تنها ۳/۴ درصد در حد بسیار زیاد و زیاد دارای اعتماد عمومی بالا بوده اند. ۷۹/۱ درصد اعتماد متوسط و متوسط پایین و ۱۷/۳ درصد اصلاً اعتمادی ندارند. در خصوص اعتمادسازمانی نیز ۱۹/۶ درصد دارای اعتماد بالا، ۶۲/۵

راهکارهای ارتقاء آن در دستور کار برنامه ریزان قرار گیرد.

بنابراین اهتمام در افزایش و یا آموزش ارزشهای اخلاقی و جامعه‌پذیری و نهادینه‌سازی آنها از کودکی (با توجه به دیدگاه گیدنز و اریکسون) و بخصوص در زمان شکل‌گیری اعتماد بنیادی توصیه می‌شود، که آنهم با توجه به ساختار جامعه ایران، بخش عمده اش - حداقل در مراحل اولیه آنها- از طریق دولت و برنامه‌های دولت صورت می‌پذیرد. به تعبیر نظریه پردازان، دولت مهمترین عامل در افزایش یا کاهش اعتماد اجتماعی است.

منابع

- ۱- آزاد ارمکی نقی و منصور معادل (۱۳۸۷)، پیمایش جهانی ارزشها، بخش ارزشهای ایرانیان، ارزشهای کشورهای شرقی *est values survey, evs*.
- ۲- ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری، (۱۳۸۰)، بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت. نامه علوم اجتماعی شماره ۱۷.
- ۳- اسلامی ندوش، محمدعلی (۱۳۵۴)، فرهنگ و شبه فرهنگ، تهران، انتشارات توس.
- ۴- افروز، محمد، (۱۳۸۳)، سرمایه اجتماعی کلید جادویی دموکراسی، تهران، ماهنامه علوم اجتماعی شماره ۸۹.
- ۵- افه، کلاوس، (۱۳۸۴)، چگونه می‌توان به شهروندان اعتماد داشت، به کوشش کیان تاجبخش، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران. انتشارات شیرازه.
- ۶- امیری، مجتبی، (۱۳۷۴)، پایان تاریخ و بحران اعتماد و بازشناسی اندیشه‌های تازه فوکویاما، تهران، اطلاعات سیاسی، اقتصادی شماره ۹۸-۹۷.

همستگی بالا تر از ۵۰ درصد بوده است چیزی که مورد تاکید نظریه پردازان اعتماد از جمله: افه، پاتنام، فوکویاما و دیگران بود. رگرسیون چند متغیری نیز نشان داد که عوامل فوق مجموعاً ۴۲ درصد از تغییرات متغیر وابسته (اعتماد اجتماعی) را تبیین میکنند. نگاه به هر یک از متغیرها نیز نشان می‌دهد که به ازای هر واحد افزایش در ارزشهای اخلاقی و قانونگرایی میزان اعتماد اجتماعی به میزان ۲۰/۱۷ و ۱۷/۱۵ صدم افزایش میابد و همچنین به ازای هر واحد افزایش در متغیرهای دینداری، عملکرد دولت و میزان گسترش دین در جامعه، میزان اعتماد اجتماعی به ازای هر کدام و به مقدار ۱۵/۱۵ صدم افزایش می‌یابد. که برای تقویت این عوامل بایستی دارای برنامه بود. کاهش تصدی‌گری دولت، گسترش شبکه‌های اجتماعی و روابط، اهتمام در افزایش و مشارکت هر چه بیشتر سازمانهای مردمی و واگذاری بخش عمده‌ای از برنامه‌های اجتماعی بدانها، گسترش ارزشهای اخلاقی، تعامل همراه با صداقت مسئولین و مردم، گسترش عدالت و ایجاد احساس عدالت میان مردم، توجه به اقوام و انسجام اجتماعی و پاسخ سریع و بموقع مسئولین به نیازها و خواستههای مردم، از راهکارهای اساسی افزایش میزان اعتماد اجتماعی در جامعه است. دولت میتواند از طریق برنامه ریزی، قانونگرایی، اهتمام در افزایش ارزشهای اخلاقی چون: صداقت، شفافیت، و احساس عدالت (به تعبیر فوکویاما و با توجه به نتایج حاصله) بیشترین تاثیر در افزایش اعتماد اجتماعی داشته باشد. برای لحاظ نمودن این امور در برنامه‌ها و در راستای اعتماد سازی، پیشنهاد می‌گردد تدوین برنامه جامع اعتماد اجتماعی و

- ۱۹- عباس زاده، محمد (۱۳۸۲) بررسی عوامل موثر بر شکل گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان کارشناسی ارشد و دکتری، دانشگاه تبریز، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.
- ۲۰- عظیمی هاشمی، مژگان، (۱۳۷۳)، اعتماد اجتماعی و سوگرایی عام گرایانه و تعاملات اجتماعی، رساله کارشناسی ارشد دانشگاه شهید بهشتی.
- ۲۱- غفاری، غلامرضا (۱۳۸۵)، بررسی سرمایه اجتماعی در ایران، تهران، وزارت کشور، دفتر امور اجتماعی و شوراها.
- ۲۲- فیروزآبادی سیداحمد (۱۳۸۴)، بررسی سرمایه اجتماعی در ایران و راههای ارتقاء آن، تهران شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- ۲۳- فیلیس، جیمز (۱۳۸۵)، اسطوره سرمایه اجتماعی در توسعه جامعه، ترجمه امیر نصرت روحانی، فصلنامه اقتصادی سیاسی آفتاب . WWW.Aftab.ir
- ۲۴- فوکویاما، فرانسیس، (۱۳۸۴)، سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی، به کوشش کیان تاجبخش، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان . تهران، انتشارات شیرازه .
- ۲۵- فوکویاما، فرانسیس، (۱۳۸۵)، پایان نظم، ترجمه غلامعباس توسلی، تهران، انتشارات شابک .
- ۲۶- کالینسون، دایانه، (۱۳۸۰)، ۵۰ فیلسوف بزرگ، از تامس تاسارتر، ترجمه محمد رفیعی مهر آبادی، تهران انتشارات عطائی .
- ۲۷- کاپلستون، فردریک، (۱۳۷۰)، تاریخ فلسفه از بنیاد تا راس، ترجمه بهاءالدین خرمشاهی، تهران انتشارات سروش .
- ۲۸- گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۸)، تجدد و تشخیص، ترجمه ناصر موفقیان، تهران، نشر نی .
- ۷- امیرکافی، مهدی (۱۳۷۴)، اعتماد اجتماعی، پایان نامه ار شد جامعه شناسی دانشگاه شهید بهشتی.
- ۸- بوردیو، پیر، (۱۳۸۴)، شکل‌های سرمایه، به کوشش کیان تاجبخش، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، انتشارات شیرازه .
- ۹- پاتنام، رابرت (۱۳۸۰)، دموکراسی و سنتهای مدنی، ترجمه محمد نقی دلفروز، تهران - نشر روزنامه سلام
- ۱۰- پاتنام، رابرت، (۱۳۸۴)، جامعه برخوردار، سرمایه اجتماعی در زندگی عمومی، به کوشش کیان تاجبخش، ترجمه، افشین خاکباز و حسن پویان، تهران انتشارات شیرازه .
- ۱۱- ترنر، جاناتان، اچ و بیگلی ال، (۱۳۷۱)، پیدایش نظریه‌های جامعه‌شناختی، ترجمه عبدالعلی لهسایی زاده، شیراز .
- ۱۲- چلیبی، مسعود، (۱۳۷۵)، جامعه‌شناسی نظم - تهران - نشر نی .
- ۱۳- دورکیم، امیل (۱۳۶۹)، درباره تقسیم کار اجتماعی، ترجمه باقر پرهام، تهران کتابسرای بابل .
- ۱۴- ربانی، رسول، (۱۳۷۹)، جزوه درسی نسبیت فرهنگ، ارشد علوم اجتماعی دانشگاه اصفهان.
- ۱۵- روکس برو، یان، (۱۳۷۰)، بررسی نظریه‌های توسعه یافتگی، جامعه‌شناسی توسعه، ترجمه مصطفی ازکیا، تهران نشر توسعه .
- ۱۶- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۸)، آنومی یا آشفتگی اجتماعی در شهر تهران، تهران، انتشارات سروش.
- ۱۷- ریتزر، جورج، (۱۳۷۴)، بنیانهای جامعه‌شناختی، ترجمه تقی آزاد ارمکی، تهران نشر سیمرخ .
- ۱۸- شارع پور، محمود (۱۳۸۰) فرسایش سرمایه اجتماعی و پیامدهای آن. تهران، انجمن جامعه‌شناسی، شماره ۳.

- ۲۹- گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۰)، معنای مدرنیت، ترجمه علی اصغر سعیدی، تهران، انتشارات کویر .
- ۳۰- گیدنز، آنتونی، (۱۳۷۷)، پیامدهای مدرنیت، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر مرکز.
- ۳۱- گیویان، عبدالله (۱۳۸۶)، کلیفرو گیتز و دیدگاه تفسیری او در باب دین و فرهنگ، تهران فصلنامه مطالعات فرهنگی و ارتباطات، شماره ۱۰.
- ۳۲- محسنی تبریزی، منوچهر، (۱۳۸۰)، بررسی مفهوم اعتماد با رویکرد روانشناختی اجتماعی، نمایه پژوهش شماره ۱۸.
- ۳۳- منصور، جهانگیر (۱۳۸۴)، قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی کشور، نشر دوران
- ۳۴- ملکی زاده، اکبر، (۱۳۷۴)، بررسی نقش اعتماد متقابل مردم و حکومت در توسعه سیاسی، رساله کارشناس ارشد علوم سیاسی دانشگاه امام صادق (ع).
- ۳۵- میزتال، باربارا، (۱۳۸۰)، اعتماد در جوامع مدرن، کنکاشی در اصول نظم اجتماعی، ترجمه ناصرالدین غراب، نمایه پژوهش، شماره ۱۸ .
- 36- Erikson. e. (1965). Childhood and society. Harmonds Werth: Penguin Copyright 195o, 1983 by Norton and Company, Inc.
- 37- Fukuyama . f . (1999). Social Capital and Civic Society , Conference on Second Generalization Reform .
- 38- Fukuyama. F. (1995) Trust : the Social Virtues and Creation of Personality, New York , free press .
- 39- Gambetta .D. (1998). Trust Making and Breaking Cooperation's , Axford: Blackwell.
- 40- Giddens , A. (1992). The Consequences of Modernity , Cambridge ,Polity Press .
- 41- Henslin.james,m . (1976). Down to Earth Sociology , New York , the free press .
- 42- Luhman.N.(1979). Trust and Power, New York:John Wiley.
- 43- Paxton,n.Pamela. (1999). Is Social Capital Declaning In the united state, a Multiple Indicator Assessment, Ajs. vol.105. no1.
- 44- Putnam, R.D. (1992) Making Democracy Work. New Jercey: Prinseton University Press.
- 45- Reche. william.k. (1991). Trust, Dynamics and Organizational Integration. The Micro Sociology of Alan fax. The British Journal of Sociology.
- 46- Rose, Richard. (1994). Post communism and problem of trust. Journal of democracy .5n3
- 47- Sztompka, p, (1999). trust: a sociological theory. Cambridge university press.
- 48- Turner,brayan, s. (1973). talkot parsons universalism and the educational revolution: democracy versus professionalism , the British journal sociology .
- 49- Uslander. (2001). The moral foundations of trust, epiloget .
- 50- Worsly , petter . (1977). Introduction sociology. New York , penguin .book .